

meer zijn geweest dan voorgewende vroomheid. Ze stroken geheel de inhoud van de voorredes waarmee Den Ouden een enkele keer preken en andere werken inleidde. Zo deelde hij in maart 1831 voorafgaand aan een speciale uitgave van een biddagspreek van Theod. van der Groe over het thema *Nederland en Israël* mee, dat hij dit gedaan had 'met bereidwilligheid des harten, om door dezen weg, zooveel in mijn vermogen is, mede te werken aan den opbouw der diep vervallene Kerk van onzen Heer, in deze donkere dagen, daar in dezelve de eigenlijke oorzaaken zoo juist worden opgegeven'.¹⁸ Een dergelijke goed geconstrueerde volzin kan echter nooit zo uit de pen van de uitgever gevloeid kan zijn. Hij moet hulp gehad hebben van iemand die de schrijftaal goed beheerste.

Een blik op de uitgaven van de periode 1830-1833 – de jaren van de Belgische opstand en, vanaf 1832, de eerste cholera-epidemie – leert hoe Den Ouden zich van de door hemzelf omschreven taak kweet. Zo nam hij in deze jaren twee periodieken onder zijn hoede. F.L. Abresch bracht het sinds 1821 onregelmatig verschijnende blad *De zaadzaaijer* in en J.J.E.F. Schröter ging in 1832 *De leer des Bijbels, of Bijdragen van en voor gereformeerde Christenen* uitgeven. Het laatstgenoemde blad, dat 'het gemis van een echt Gereformeerd en wèl geschreven Tijdschrift' moest goedmaken en waarin onder meer bijdragen van H.J. Koenen verschenen, hield het slechts twee jaar uit. Het werd vervangen door de veel meer bekend geworden *Nederlandsche Stemmen*. Meer tot een breed publiek spraken echter twee andere auteurs, de reeds vermelde C. baron van Zuylen van Nijevelt – die vier stukjes gaf, waaronder het driemaal herdrukte *De Hervormde leer* – en vooral de zeer orthodoxe Amsterdamse arts Z.H. van der Feen, die in deze jaren zeven bewogen stukjes over het thema God, Nederland en Oranje het licht deed zien. Omdat hij zo goed massa's bijbelteksten aaneen kon rijgen beschreven de *Letteroefeningen* hem in 1833 als 'de Bijbel-, wij willen zeggen *Trommius*-vaste Heer Med. Doctor'.¹⁹

De periode 1823-1833 eindigt met twee ontwikkelingen die ik hier in chronologische volgorde noem. In de eerste plaats werd de uitgever in de loop van 1832 slordig met het laten registreren van nieuwe uitgaven: hij deed dat traag of zelfs helemaal niet. Op 10 januari

18. Theod. van der Groe, *Israël en Nederland. Biddags-predikatie over Jezaia XXIX: 10*, ³Amsterdam (DO) 1831, (2).

19. *De leer des Bijbels*, no. 1 (1832), Voorberigt. VL 1833 I, 233.